

УДК 821.133.1-96.09:393 Геннеп А.
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.31.10>

Олеся Наумовська, д-р філол. наук, доц.
ORCID: 0000-0002-9290-7843
e-mail: o.naumovska@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ІНВАРІАНТНА СТРУКТУРА ОБРЯДІВ ПЕРЕХОДУ МІЖСВІТТЯ В НАУКОВОМУ ОСЯГНЕННІ АРНОЛЬДА ВАН ГЕННЕПА

Присвячено обсервації дослідження Арнольдом ван Геннепом інваріантної структури похоронних ритуалів у його знаменитій праці "Обряди переходу" (1909). У науковій концепції ученого, обряди переходу (ініціаційні обряди) супроводжують найважливіші періоди і події життя людини й пов'язані зі зміною її становища (зокрема соціального) і статусу. Аналізуючи похоронний цикл, дослідник акцентує на тому, що у ньому найменше виражені передлімінарні обряди ("обряди відокремлення від попереднього світу"), лімінарні ("обряди, здійснювані у проміжний період") – тривалі і складні, а найважливішими і найбільшою мірою розробленими є постлімінарні ("обряди включення у новий світ"), здійснювані заради прилучення померлого до світу мертвих. Багатий емпіричний матеріал дозволив йому схарактеризувати загальні уявлення у різних культурах про потойбіччя як простір, подібний до світу живих, з еквівалентною структурою організації суспільства. Водночас А. ван Геннеп вказує на міфологеми складної подорожі до світу мертвих та висновковує: елементи комплексу обрядів переходу залежать від уявлень про відстань і розташування потойбіччя. Найнебезпечнішими з-поміж мерців А. ван Геннеп характеризує тих, смерть яких не супроводжувалась похоронними обрядами, як і діти, які не були охрещеними, не отримали імені і не пройшли ініціацію, а відтак не можуть інкорпоруватися ні до світу живих, ні до світу мертвих – вони існують за рахунок живих і часто прагнуть помсти. На цій підставі А. ван Геннеп називає похоронні обряди "практичними обрядами тривалої дії", які допомагають живим позбутися вічних ворогів. Ці уявлення, на думку автора статті, вплинули на формування парадигми демонологічних персонажів міфологічної легенди і билиці. А. ван Геннеп наголошує на реверсному добровільному чи примусовому переміщенні душі від світу живих до світу мертвих і навпаки навіть за умови її долучення до останнього. Обряди долучення до мортального простору, за А. ван Геннепом, суголосні інкорпоративним обрядам профанного світу. Учений вважає альянсом це фольклорні мотиви спуску до країни мертвих із дотриманням ряду табу, порушення яких, навпаки, слугує засобом інкорпорації до спільноти мертвих, що уможливило безпечне і безперешкодне перебування новоприбулого у потойбіччі. Ці численні переходи людини від життя до смерті і навпаки, або ж від профанного до сакрального і з поверненням до профанного світів учений називає "повним оборотом", що і становить основну сутність обрядів переходу.

Ключові слова: Арнольд ван Геннеп, обряди переходу, похоронні ритуали, життя, смерть.

Вступ. Ґрунтовним дослідженням інваріантної структури ритуалів у культурі різних народів стала праця відомого французького і швейцарського фольклориста німецького походження Арнольда ван Геннепа "Обряди переходу" (1909 р.) [2].

Сам термін "обряди переходу" ("les rites de passage") був запропонований А. ван Геннепом на позначення обрядових комплексів, пов'язаних зі зміною становища (зокрема соціального) і статусу людини. Учений доводить, що обряди переходу супроводжують найважливіші періоди і події життя людини: народження, шлюб, смерть та інші види ініціацій.

Аналізуючи дослідження А. ван Геннепа, Юлія Трещенко слушно зауважує, що учений був "непримирним критиком" засновника функціонального підходу у вивченні релігії, лідера французької соціологічної школи, редактора соціологічного журналу L'Année sociologique Е. Дюркгайма, чия теорія і методологія користувалася особливим авторитетом у той час, коли ван Геннеп сформулював свою методологічну концепцію, яку він протиставив Дюркгаймовій, "відкрито поставив під сумнів евристичну цінність еволюціоністського підходу Дюркгайма", тому різка критика робіт останнього "і на методологічному, і на концептуальному рівні" "безсумнівно, коштувала йому академічної кар'єри у Франції" [3, с. 179] та спричинила різке несприйняття його позиції у сучасних йому наукових колах. Найбільшою мірою на концептуальному рівні А. ван Геннеп засуджував погляди Е. Дюркгайма щодо нерівності різних культур, зокрема примітивності певних культур порівняно з іншими, на методологічному ж він "протиставив "живі факти" спекулятивному теоретизуванню Дюркгайма, зокрема вказуючи на те, що той засновує свою теорію на недостатньому емпіричному матеріалі і часто некритично ставиться до джерел інформації" [3, с. 179]. На протиположному такому підході в праці самого А. ван Геннепа, навпаки, емпіричний матеріал домінує над

теоретизуванням, про що ученому дорікали прихильники Е. Дюркгайма. Тож попри надзвичайну публікаційну активність, що розпочалася в 1894 р. і тривала аж до смерті в 1957 р. (загалом доробок ученого склав понад 400 наукових праць, частина з яких вперше публікувалася посмертно до 1975 р.), заснування і редакторство 4 наукових журналів, членство у багатьох наукових організаціях, академічний опортунізм привів до того, що "Його /А. ван Геннепа – О.Н./ єдиним академічним призначенням був університет Невшателя, Швейцарія. І хоча він читав лекції в численних університетах, жодна з них не була проведена у Франції" [11, с. 299]. Як справедливо зауважує Жан-Марі Пріва, "...після Першого міжнародного з'їзду фольклористів (Париж, 1937), наукові праці Арнольда Ван Геннепа були "жорстоко недооцінені", і ця "маргіналізація" пояснюється акцентом на різноманітність, яка завжди вносить новизну в "народні вчення" (а не є завжди однорідною, як у офіційних вченнях)" [1, с. 51]. Однак це не зламало віри ученого віру у свободу думки та важливість особистості: "Яким би не був вид діяльності, важлива сама людина" [9, с. 28]. В 1960 р. праця "Обряди переходу" була перекладена англійською мовою, що посмертно принесло славу ученому.

Результати дослідження. Концепція А. ван Геннепа ґрунтується на двох засадничих принципах:

1. Неподільність фольклору та етнографії як єдиної сфери знань, покликаної вивчати традиційні форми життя колективу (відповідно до тогочасних поглядів – колективу сільських мешканців) у синхронії і діахронії.

2. "Щоб перейти з одного стану в інший, з однієї групи в іншу, об'єднатися з людьми цієї групи, людина змушена від дня народження до дня смерті чітко дотримуватися церемоній, часто різних за формою, але подібних за механізмом дії. В одних ситуаціях людина як індивід протиставлялась усім групам, в інших вона, будучи членом певної групи, відокремлювалася від інших спільнот" [2, с. 171].

© Наумовська Олеся, 2022

Учений висловлює припущення щодо стадіальності форм поділу людей на групи, виокремлюючи насамперед ґендерний (чоловічий / жіночий) і магічно-ритуальний (світський / сакральний) принципи, які вважає первинними і постійними в усьому світі протягом усієї історії людства. Наступним етапом, за А. ван Ґеннепом, є формування тотемічних груп, різних каст і професійних класів, а ще згодом – з'ява у кожній із цих груп вікових класів, сімей, окреслених географічних і адміністративно-політичних одиниць тощо.

Поряд із цим складним світом живих, – підкреслює учений, – існує світ, який передує життю, і той, який буде після смерті. Це постійні величини, з якими ми співвідносимо окремі і часові події... <...> І завжди одна й та ж мета визначає ту ж форму діяльності. Для груп людей, як і для однієї людини, жити – це означає безупинно роз'єднуватися і возз'єднуватися, змінювати стан і форму, вмирати і відроджуватися. <...> І завжди необхідно долати нові пороги: пороги літа чи зими, сезону чи року, місяця чи ночі; пороги народження, вступу в отрочество чи зрілості; поріг старості, поріг смерті; поріг потойбічного життя... [2, с. 171].

Відповідно, упродовж свого існування людина долає межі, здійснюючи перехід з одного соціального статусу в інший, і такі переходи структурують її життя та потребують застосування ритуальних комплексів ("церемоній") задля безперешкодного їх здійснення, з одного боку, та санкціонування новою групою – з іншого. Усе це зумовлює подібність "церемоній" кожного з переходів: "народження, дитинства, досягнення соціальної зрілості, заручини, шлюб, вагітність, батьківство, прилучення до релігійних спільнот, похорони" [2, с. 9] тощо.

А. ван Ґеннеп диференціює стадії обрядів переходів на передлімінарні ("обряди відокремлення від попереднього світу"), лімінарні ("обряди, здійснювані у проміжний період") та постлімінарні ("обряди включення у новий світ") [2, с. 24]. Сам же перехід, за міфологічним мисленням, уявляється як помирання в одній іпостасі і відродження в іншій. Тож дослідник ілюструє свої теоретизування вдалим прикладом з ініціаційної традиції "двічі народжених" індійських брахманів: "Термін "двічі народжений" вказує на справжню роль обрядів переходу. Брахман, що належить до своєї касты за народженням і включений до неї обрядами дитинства, потім піддається церемоніям ініціації, у процесі яких він вмирає для колишнього світу і відроджується в новому" [2, с. 98]. Саме ці церемонії, як вказує А. ван Ґеннеп, уможливають для брахмана його магічно-ритуальну діяльність як фах. При тому учений наголошує, що брахман живе у сакральному світі від народження, і світ цей стратифікується на три періоди: передлімінарний – до представлення наставникові, лімінарний – послушництво та постлімінарний – жрецтво.

Вагоме місце у праці ученого відведено студіюванню поховальної обрядовості в контексті обрядів переходу, оскільки саме похоронні ритуали, які мають на меті допомогти душі померлого вдало подолати межу міжсвіття, здобути загробне життя, досягнути воскресіння чи реінкарнації, містять чи не найбагатший фольклорний та етнографічний матеріал для дослідження і найбільшою мірою з усіх обрядових комплексів людства усіх часів і народів зберігають і транслюють світоглядне міфомислення. Як відомо, похоронні обряди такі ж старі, як і сама людська культура: вони налічують щонайменше 300 000 років, що засвідчують археологічні знахідки (приміром, у печерах Шанідар в Іраку та Понтневідд в Уельсі, а в інших місцях Європи та Близького Сходу були віднайдені скелети неандертальців із характерним шаром квіткового пилку

[8, с. 127], фарбуванням вохрою, повторне використання поховальних катакомб, артефактами з кісток тварин тощо, що, безсумнівно, засвідчує наявність у неандертальців міфологічних уявлень і певних релігійних вірувань [7, с. 269-270].

Попри те, що, залежно від культури та релігії, похоронні обрядові комплекси можуть включати як збереження тіла внаслідок поховання чи муміфікації, так і його фізичне знищення шляхом кремації чи ексарнації (наприклад, "небесні поховання", що є частиною зороастрійських поховальних практик, коли труп померлого піддають впливу стихій: кладуть на вершину гори на кам'яних спорудах Дахмах, аби він розклався під впливом стихій або ж був з'їдений птахами-падальниками, – такі поховальні практики поширені в китайських провінціях і автономних районах Тибету, у Монголії. Бутані та деяких частинах Індії [10, с. 92–93]), усі вони демонструють уявлення про взаємозв'язок між тілом і душою, перехід душі у засвіття, продовження посмертного існування і, відповідно, модель міфологічного макрокосму. Окрім того, міжкультурні та історичні дослідження засвідчують, що похоронні обряди є не лише найдавнішими, але й, зберігаючи константне смислове ядро, найстабільнішими в історії людства [4; 6], характеризуючись п'ятьма основними контрпунктами: символікою, збором громади, обрядодіяннями, культурною спадщиною та переміщенням тіла померлого [5].

Відтак, зауважуючи складність похоронних комплексів з огляду на їхнє різноманіття ("...ніщо так не змінюється залежно від етнічної приналежності, віку, статі, соціального становища людини, як похоронні обряди") та складність, позаяк навіть "...у одного народу може бути безліч різних і навіть суперечливих уявлень про загробний світ", А. ван Ґеннеп також базує своє дослідження на переконанні, що водночас множинність їх варіантів демонструє основні спільні ознаки, які можуть бути схарактеризовані сукупно.

Так, аналізуючи похоронний цикл, А. ван Ґеннеп звертає увагу на те, що у ньому найменше виражені передлімінарні обряди, лімінарні – тривалі і складні, а найважливішими і найбільшою мірою розробленими є постлімінарні, здійснювані заради "прилучення померлого до світу мертвих: саме їм надається найбільше значення" [2, с. 134]. Окрім того, учений наголошує на певному часопросторовому сакральному періоді єднання живих і мертвих – траурі, вважаючи, що під час трауру живі й померлі утворюють особливу спільноту, яка перебуває між світом живих і світом мертвих водночас.

Аналізований дослідником матеріал дозволив йому схарактеризувати загальні уявлення у різних культурах про потойбіччя як простір, подібний до світу живих і навіть дещо приємніший, з еквівалентною структурою організації суспільства, поділеного за класами, віковими та професійними групами тощо. Подорож до світу мертвих і вхід до нього є доволі складними, тож вони супроводжуються комплексом обрядів переходу, деталі яких залежать від відстані і розташування потойбіччя. "Обов'язок показувати мертвим дорогу або ж вести їх групами (psuchopompes) покладається на особливі сили (магів, демонів, божество)" [2, с. 142], – зауважує А. ван Ґеннеп. Додамо, що ці уявлення рефлексуються у чарівній казці, герой якої, прямуючи до потойбіччя, як правило, зустрічає помічників, які вказують йому шлях, дарують чарівні предмети, допомагають здійснити перехід до "того" світу тощо.

З іншого ж боку, зазначає учений, померлі, смерть яких не супроводжувалась похоронними обрядами, як і

діти, які не були охрещеними, не отримали імені і не пройшли ініціацію, "ніколи не зможуть потрапити до світу мертвих і приєднатися до товариства, яке там склалося". Цих мерців А. ван Геннеп характеризує як найнебезпечніших, оскільки вони "хотіли би знову приєднатися до світу живих, але, позаяк не мають змоги це зробити, вони поводяться щодо цього світу як вороже налаштовані чужинці" [2, с. 146]. Не маючи тих засобів існування, які мають інші мерці у потойбіччі, вони існують за рахунок живих і часто прагнуть помсти. На цій підставі А. ван Геннеп називає похоронні обряди "практичними обрядами тривалої дії", які допомагають живим позбутися вічних ворогів. Ці уявлення, на нашу думку, вплинули на формування парадигми демонологічних персонажів міфологічної легенди і білиці.

Крім того, дослідник наголошує на реверсному добровільному чи примусовому переміщенні душі від світу живих до світу мертвих і навпаки навіть за умови її долучення до останнього – приміром, шляхом поміщення в жінку і з'яву в образі народженої дитини (такий приклад ми спостерігаємо у давньоєгипетській казці "Про двох братів", де вбитий екс-дружиною Бата перетворюється на пальму; коли ж пальму зрубують, колишня жінка ненароком ковтає трісочку, від чого вагітніє і народжує Бату ж). Більше того, учений справедливо вважає, що "народження у земному житті є, по суті, само по собі відродженням" [2, с. 145].

Обряди долучення до смертного простору, за А. ван Геннепом, суголосні інкорпоративним обрядам профанного світу: гостинності, всиновлення тощо. Учений вважає альянсом на це мотиви спуску до країни мертвих у легендах (додамо, що й у міфах та чарівних казках) із дотриманням ряду табу (на дотик, подарунки, споживання їжі, напоїв смертного простору тощо). З іншого боку, наголошує дослідник, порушення цього табу слугує засобом інкорпорації до спільноти мертвих, що уможлиблює безпечно і безперешкодне перебування новоприбулого у потойбіччі.

Загалом схвально оцінюючи дослідження Дж. Дж. Фрезера і його висновки щодо смерті і воскресіння під час церемоній ініціації, А. ван Геннеп полемізує з поясненням останнього семантики обряду як переміщення душі з метою ідентифікації з тотемом. На думку ж самого А. ван Геннепа, обряди, які в драматичній формі зображують смерть і воскресіння, розташовуються серед інших обрядів у певній послідовності. Цей висновок учений робить внаслідок спостережень над споживанням м'яса тотемного божества під час проведення обрядів [2, с. 165]. Зауважимо, що в цьому разі ми схильні підтримати точку зору Дж. Дж. Фрезера, оскільки сама ініціація у будь-якому разі сягає семантики помирання й воскресіння а-priori. Більше того, сам А. ван Геннеп стверджує, що "...упродовж всього життя людина самою грою сприйняття і власних оцінок виявляється "обернутою довкола самої себе": вона дивиться на сакральне, будучи у світському, і навпаки" [2, с. 17]. Оскільки такі зміни супроводжуються порушенням громадського й особистого життя, більшість (на нашу думку всі – О.Н.) обрядів переходу спрямовані на пом'якшення шкідливих наслідків цих змін, сприйняття яких як реальних і суттєвих потверджується їх повторенням у ритуалах різних народів: "Такими є обряди помирання у попередньому світі й воскресіння в новому, що становлять найдраматичніший візрєць обрядів переходу" [2, с. 17].

Ці численні переходи людини від життя до смерті і навпаки, або ж від профанного до сакрального із поверненням до профанного світів учений називає "повним

оборотом" [2, с. 16], що і становить основну сутність обрядів переходу.

Висновки. Мотив смерті – відродження, що символізує перехідний лімінальний стан, є стрижневим не лише в обрядових практиках, а й у міфологічно закорінених фольклорних текстах. Тож теорія та методологія, запропоновані А. ван Геннепом, мають принципово важливе значення для з'ясування сутності й функцій перехідних ритуалів у контексті символізму смерті та відродження, закодованих в обрядовій ліриці та народній прозі (міфі, казці, легенді, білиці тощо). Попри те, що дослідження ученого не отримали належного визнання за життя автора, його наукові концепції становлять беззаперечну цінність для гуманітаристики, зокрема антропології, культурології, фольклористики, психології та ін. Саме тому у галузі культурної антропології "Обряди переходу" А. ван Геннепа стала найцитованішою з усіх праць, будь-коли написаних.

Список використаних джерел

1. Пріва Ж.-М. Арнольд Ван Геннеп: теорія та практика етнографії / Ж.-М. Пріва // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 6. – С. 49–53. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/20146/07-Priva.pdf?sequence=1>
2. Геннеп А. Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов / А. Геннеп. – М.: Изд. фирма "Восточная литература" РАН, 1999.
3. Трещенок Ю. "Обряды перехода" Арнольда ван Геннепа, его теория и метод / Ю. Трещенок // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение // Вопросы теории и практики. – 2016. – № 12(74) : в 3-х ч. – Ч. 2. – С. 179–182.
4. Habenstein R. Funeral Customs the World Over. – Milwaukee, WI: Bulfin, 1963.
5. Hoy W. G. Do Funerals Matter? Purposes and Practices of Death Rituals in Global Perspective. – Routledge, 2013.
6. Parkes C. M. Death an Bereavement Across Cultures. – 2nd ed. – New York: Routledge, 2015.
7. Pettitt P. Landscapes of the dead: The evolution of human mortuary activity from body to place in Palaeolithic Europe. Settlement, Society and Cognition in Human Evolution: Landscapes in Mind. – Cambridge: Cambridge University Press, 2015. – P. 258-274. doi:10.1017/CBO9781139208697.015
8. Sommer J. D. The Shanidar IV 'Flower Burial': a Re-evaluation of Neanderthal Burial Ritual // Cambridge Archaeological Journal. – 1999. – 9 (1). – P. 127–129. doi:10.1017/S0959774300015249
9. Van Gennep A. Le génie de l'organisation, la formule française et anglaise opposée à la formule allemande. – Paris: Payot, 1915.
10. Woese, & Pemba D. Rinchen, the Sky-Burial Master // Manoa 24(1). – 2012. – P. 92–104. doi:10.1353/man.2012.0016
11. Zumwalt R. Arnold Van Gennep: The Hermit of Bourg-La-Reine // American Anthropologist. – 1982. – Vol. 84. – no. 2. – P. 299–313. – URL: <https://www.jstor.org/stable/676404>

References

1. Priva, Zh.-M. (2006). Arnold Van Hennepe: teoriia ta praktyka etnografii. *Narodna tvorchist ta etnografija* [Arnold Van Gennep: theory and practice of ethnography. Folk art and ethnography]. № 6. С. 49-53. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/20146/07-Priva.pdf?sequence=1> (In Ukr.).
2. Gennep, A. (1999). *Obyady perekhoda. Sistematicheskoye izucheniye obryadov* [Rites of transition. Systematic study of rites]. Moskva: Izdatel'skaya firma "Vostochnaya literatura" RAN. 198 p. (In Russ.).
3. Treshchenok, YU. (2016). "Obryady perekhoda" Arnol'da van Gennepa, yego teoriya i metod. *Istoricheskiye, filosofskiyе, politicheskiiye i yuridicheskiiye nauki, kul'turologiya i iskusstvovedeniye. Voprosy teorii i praktiki* ["Rites of transition" by Arnold van Gennep, his theory and method. Historical, philosophical, political and legal sciences, culturology and art history. Questions of theory and practice]. № 12(74): v 3-kh ch. CH. 2. С. 179-182. (In Russ.).
4. Habenstein, R. (1963). *Funeral Customs the World Over*. Milwaukee, WI: Bulfin.
5. Hoy, W. G. (2013). *Do Funerals Matter? Purposes and Practices of Death Rituals in Global Perspective*. Routledge.
6. Parkes, C. M. (2015). *Death an Bereavement Across Cultures*. 2nd ed. New York: Routledge.
7. Pettitt, P. (2015). Landscapes of the dead: The evolution of human mortuary activity from body to place in Palaeolithic Europe. *Settlement, Society and Cognition in Human Evolution: Landscapes in Mind*. Pp. 258-274. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139208697.015
8. Sommer, J. D. (1999). The Shanidar IV 'Flower Burial': a Re-evaluation of Neanderthal Burial Ritual. *Cambridge Archaeological Journal*. 9 (1): 127–129. doi:10.1017/S0959774300015249

9. Van Gennep, A. (1915). *Le génie de l'organisation, la formule française et anglaise opposée à la formule allemande*. Paris: Payot.

10. Woesser, & Pemba, D. (2012). Rinchen, the Sky-Burial Master. *Manoa* 24(1), 92-104. doi:10.1353/man.2012.0016

11. Zumwalt, R. (1982). Arnold Van Gennep: The Hermit of Bourg-La-Reine. *American Anthropologist*. Vol. 84. no. 2. Pp. 299–313. URL: <https://www.jstor.org/stable/676404>

Надійшла до редколегії 25.04.22

Olesia Naumovska, Doctor of Philology, Associate Professor
ORCID: 0000-0002-9290-7843
e-mail: o.naumovska@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INVARIANT STRUCTURES IN LIMINAL RITES ACCORDING TO ARNOLD VAN GENNEP

The article is devoted to the analysis of Arnold van Gennep's study of the invariant structure of funeral rituals in his famous work "The Rites of Passage" (1909). In the scientific concept of the scientist, the rites of passage (initiation rites) accompany the most important periods and events of human life and are associated with changes in the position (including social) and status of an individual. Analyzing the funeral cycle, A. van Gennep emphasizes that preliminary rites ("rites of separation from the previous world") are the least pronounced, liminal rites ("rites performed in the intermediate period") are long and complex, and the most important and most developed are postliminar rites ("rites of inclusion in the new world") which are carried out to incorporate the dead to the world of the dead. Rich empirical material allowed him to characterize the general ideas in different cultures about the afterlife as a space similar to the world of the living, with an equivalent structure of organization of society. At the same time, A. van Gennep points to the mythologies of a complex journey to the world of the dead and concludes that the elements of the complex of rites of passage depend on ideas about the distance and location of the otherworld. The most dangerous among the dead A. van Gennep characterizes those whose death was not accompanied by funeral rites, as well as children who were not baptized, did not receive a name and did not pass initiation, and therefore can not be incorporated into the world of the living or the dead – they exist at the expense of the living and often seek revenge. On this basis, A. van Gennep calls funeral rites "practical rites of long duration" that help the living to get rid of eternal enemies. These ideas, according to the author of this article, influenced the formation of the paradigm of demonological characters of mythological legends and folk tales. A. van Gennep emphasizes the reverse voluntary or forced movement of the soul from the world of the living to the world of the dead and vice versa. The rites of joining the mortal space, according to A. van Gennep, are consistent with the incorporative rites of the profane world. A. van Gennep considers the folklore motifs of the descent to the land of the dead with a number of taboos to reflect on this, the violation of which, on the contrary, serves as a means of incorporation into the community of the dead, which allows a safe and unimpeded stay of the newcomer in the afterlife. These numerous transitions of an individual from life to death and vice versa, or from profane to sacred with a return back to the profane worlds, the scientist calls "complete turnover", which is the main essence of the rites of passage.

Keywords: Arnold van Gennep, rites of passage, funeral rituals, life, death.